

Ірина МАТЯШ

**ПРОЕКТИ АРХІВНОЇ РЕФОРМИ:
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ
ТА СПРОБИ ВТІЛЕННЯ**

Основним теоретичним здобутком державних органів управління архівною справою 1917–1922 рр. стала концепція архівної реформи. Не втілені свого часу проекти реформи О. С. Грушевського і В. Л. Модзалевського мали певний вплив на розроблення засадничих принципів радянського архівного будівництва на теренах нашої батьківщини. Для об'єктивної оцінки можливостей реформування архівної справи в Україні необхідно не лише реконструювати за історичними джерелами перебіг подій того часу, а й відповісти на низку важливих питань. Була модель архівної реформи оригінальною чи запозиченою? В чому полягали основні цілі та завдання реформування архівної справи в Україні? Наскільки новаторським був проект реформи? Як вплинули проекти реформи на подальший розвиток архівної справи в Україні? Відповіді на ці питання допоможуть визначити координати керівної архівної установи в просторі та часі, відтворити контакти горизонтального і вертикального рівнів “Україна – Росія – країни Західної Європи”, “Бібліотечно-архівний відділ Центральної Ради – Архівно-бібліотечний відділ Української Держави – Архівна секція ВУКОПМІСУ – Головархів”.

Шлях архівної реформи, обраний Україною в 1917–1918 роках, на той час уже пройшла переважна більшість країн Західної Європи. Централізацію архівної справи Д. Я. Самоквасов уважав ознакою цивілізованого суспільства¹. Як відомо, за дорученням Московського археологічного товариства з метою вивчення й аналізу західноєвропейського досвіду організації архівної справи, вчений перебував 1899 року в закордонному відрядженні, де зібрав необхідні матеріали. За сприяння Міністерства закордонних справ він отримав тексти архівних законів Австро-Угорщини, Англії, Голландії, Швеції, Норвегії. Це була не перша подорож російських архівістів за західноєвропейським досвідом. 1873 р. голова щойно створеної за клопотанням Петербурзького вченого з'їзду (1872) перед урядом тимчасової архівної комісії М. В. Калачов та її член О. Ф. Бичков були відряджені за кордон для детального ознайомлення із законодавчою та практичною постановкою архівної справи у західноєвропейських державах. Їхні напрацювання склали підґрунтя проекту “Положення про головну архівну комісію” (1876), активізувавши спроби реформування архівної справи того часу. Тобто, архівне будівництво країн Західної Європи постійно перебувало у полі зору зацікавлених у поступі цієї галузі слов'янських учених і

стимулювало їх до конкретних дій (доволі прохолодно сприйнятих урядом).

“Архивная реформа... успешно совершается только тогда, когда ее принимают в свои руки органы верховной власти: Наполеоны I и III, королева Виктория, Эммануил II, Вильгельм I, Оскар II, или государственные деятели, сильные духом и властью, подобные канцлерам Монтжеля и князю Бисмарку”, – стверджував Д. Я. Самоквасов², акцентуючи увагу на необхідності державницького підходу до вирішення проблем архівістики. Інші не менш важливі висновки архівознавця стосувалися визначення універсальних (з незначними відмінностями) принципів архівної реформи у країнах Західної Європи. Моду в цій галузі диктувала Франція. Проект архівної реформи Австрії, складений 1705 р. за правління Йосипа I, не реалізувався, залишивши першість реформатора цій країні. Централізація архівної справи Франції, впроваджена наприкінці XVIII ст., пов’язана з іменем імператора Наполеона I – автора ідеї створення центрального державного архіву як місця зберігання документів не лише практичного, а й наукового значення. Декретом Конвенту від 25 червня 1794 р. архіву при національному представництві надався статус центральної архівної установи республіки, якому підпорядковувалися всі інші архіви. Призначений директором архівів імперії бібліотекар Дону за дорученням Наполеона склав проект статуту архівної служби і план систематизації та описування архівних матеріалів. Ще один вагомий здобуток архівної реформи у Франції – організація фахової освіти. Відома “*Escole de Chartes*” стала першим у світі спеціалізованим навчальним закладом для підготовки архівістів. Слідом за Францією архівна реформа поширилася на Італію, Німеччину, Бельгію, Голландію, Іспанію. Модель архівної реформи у країнах, що визнали владу Наполеона, була похідною від французької. Тут, за розпорядженням імператора, у прилаштованих для зберігання документів монастирських приміщеннях і палацах почали утворюватися центральні державні архіви. При цьому документи, що стосувались історії Франції, планувалося передавати до Паризького центрального архіву. 27 травня 1875 р. Віктор Еммануїл II декретом започаткував централізацію архівних матеріалів у державних архівах Італії та запровадив загальні правила підготовки до архівної служби. А рік по тому (у червні 1876 р.) міністр затвердив вироблені відповідно до вимог королівського декрету архівною радою “правила державної архівної служби”, що склалися з 10-ти пунктів і детально визначали коло службових обов’язків суперінтендантів (що керували архівною справою на місцях), директорів, архівістів та ін. Упорядкування архівної справи Австрії розпочалося виданням закону від 9 листопада 1894 р., згідно з яким при Міністерстві внутрішніх справ створювалася імператорсько-королівська архівна рада для компетентної оцінки стану архівної справи та сприяння її поступу. Таким чином, упродовж кінця XVIII–XIX ст. централізація архівної справи охопила більшість країн Західної Європи. Згідно з чинним законодавством цих держав, вище керівництво архівною справою здійснювали МВС (Австрія, Бельгія, Голландія, Італія, Німеччина), Міністерство народної освіти (Франція, Норвегія), Міністерство віросповідань (Швеція) та ін. Водночас у Австрії, Італії, Франції при уряді діяла окрема інституція на

громадських засадах – архівна рада (комісія), до компетенції якої входило вирішення основних проблем архівного будівництва: обговорення архівного законодавства, загальних принципів роботи архівів, узгодження правил централізації, упорядкування, зберігання, описування й видання архівних джерел; заснування архівних шкіл, вироблення програми підвищення кваліфікації архівістів; питання економіки та матеріального чи морального заохочення працівників архівів. Окрім вищого керівництва, нагляд за розвитком архівної справи здійснював директор столичного державного архіву або головний архівіст королівських архівів (Бельгія, Голландія, Данія); у Швеції кожен центральний архів кантону (всього 21) підпорядковувався префекту кантону та місцевому архівісту; в Англії архівним управлінням керував призначений королевою начальник архівів.

Загалом централізація архівної справи у країнах Західної Європи відбувалася за схожими принципами, мала спільні риси і наслідки. Як зазначав Д. Я. Самоквасов, безлад у архівах визнавався великим злом, “с которым должно бороться серьезными мерами, посредством учреждения: университетских курсов архивоведения, школ архивоведения при архивах древних актов, строгого порядка архивной службы, архивной централизации и устройства специальных архивных зданий, приспособленных для хранения в порядке и целости и для научной разработки государственных архивных материалов”³. Справою державного значення у зв’язку із запровадженням реформи була організація спеціальної освіти. Саме з цього починалося реформування архівної справи в західноєвропейських країнах, “потому что без ученых архивистов невозможна рациональная архивная реформа в государстве”⁴. Підготовка до архівної діяльності, централізація, розбір, утилізація, зберігання й описування державних архівних матеріалів в усіх країнах проводилися лише урядовими установами й особами, що перебували на службі у спеціальних архівних відомствах. Архівна реформа мала суттєві позитивні наслідки. Була упорядкована (згідно із загальними принципами описування, зберігання і передавання справ до архіву) організаційно-розпорядча документація в державних установах. Звільнилися приміщення канцелярій і реєстратур від завершених діловодством справ. Відведення спеціальних приміщень під архіви сприяло забезпеченню збереженості архівних документів. Створення архівів уможливило їх наукове опрацювання та всебічне використання архівної інформації. Запровадження суворого порядку і контролю в архіві запобігали випадкам викрадення чи нищення документів, які перебували в державній власності. Очевидною була економічна вигода, оскільки дешевше утримувати десятки спеціалізованих будівель, аніж тисячі малих, не прилаштованих приміщень. Усе це давало підстави архівістам Росії при розробленні основних засад централізації архівної справи брати за основи модель архівної реформи.

Проектів реформи архівної справи в Росії відомо декілька. Перший репрезентовано планом “о приведении в лучшее устройство архивов вообще”, поданим 8 квітня 1820 р. головноуправляючому Комісією укладання законів князю П. В. Лопухіну старшим членом ради Комісії бароном Г. А. Розенкампом. Наголошуючи на необхідності державного ставлення

до архівів, проявом якого, на його думку, має стати “порядочне” облаштування⁵, барон вказав на причини незадовільного стану архівної справи в Росії. Він запропонував за аналогією до західноєвропейської реформи заходи, покликані змінити status quo російських архівів, насамперед розроблення повноцінного архівного законодавства і створення підзвітного Державному Сенату Головного управління архівами з адміністративним підпорядкуванням йому всіх столичних архівів (московських і петербурзьких, за виключенням архіву Колегії закордонних справ). “Головною і прямою” метою реформи він вважав концентрацію всіх фондів окремих архівів у Державному архіві, для чого кожен окремий архів мав скласти повний хронологічний реєстр документів із подальшим внесенням до загального алфавітного та систематичного реєстру розробленого зразка. Отже, вперше йшлося про створення єдиного “столичного”⁶ архівного фонду. Не залишив поза увагою Г. А. Розенкампф кадрового складу майбутніх архівних установ. Він вважав, що на архівну службу повинні призначатись обізнані люди, які “могли бы усовершенствовать себя в так называемой архивной науке”⁷. Проте у проєкті не вказувалося, де і як відбуватиметься підготовка архівістів. Відтак не можна однозначно погодитися з твердженням сучасної російської вченої Т. І. Хорхордіної про пріоритет Росії у становленні архівної освіти. “За год до открытия в Париже Школы хартий – первого в мире учебного заведения по подготовке архивистов-профессионалов – Розенкампф поставил вопрос о необходимости введения архивного образования в России”, – наголошує вона⁸. Через недостатню розробленість цього аспекту проєкту можна припустити лише, що у ньому втілена думка не стільки про заснування архівного навчального закладу, скільки про самовдосконалення архівістів у ході їхньої діяльності. Відрадно вже те, що придатними до архівної роботи Г. А. Розенкампф вважав людей різнобічно розвинутих, ерудованих, освічених. Загалом автор першого проєкту архівної реформи в Росії поставив низку важливих питань: створення державної інституції для управління архівною справою, концентрація архівних матеріалів у Державному архіві, їх описування, забезпечення збереженості, необхідність самовдосконалення архівістів у практичній діяльності.

Вдруге спробу реформування архівної справи здійснив 1873 р. відомий російський архівіст М. В. Калачов. На підставі відомостей, зібраних у згаданому відрядженні вченого до Західної Європи, він розробив проєкт “Положення про головну архівну комісію” (1876). Комісія мала складатись із голови, чотирьох постійних співробітників, п’яти членів-співробітників. Компетенція цього державного органу управління архівною справою поширювалася на такі питання: облаштування та впорядкування архівів державних і громадських інституцій Російської імперії; охорона й контроль за забезпеченням збереженості документів, особливо таких, що становлять науковий інтерес; визначення порядку розбору і знищення архівних документів; популяризація архівної справи; укладання форм архівних описів і ревізії архівів. Серед основних заходів планованого реформування діяльності архівів були створення Археологічного інституту, державне вето на знищення цінних архівних документів, заснування у великих містах центральних архівів з історичними товариствами при них і центральних

архівів міністерств замість архівів при кожній установі, відповідно – загальних архівів для всіх відомств у губернських містах. І хоч Археологічний інститут М. В. Калачову довелося розмістити на власній квартирі, а проект упродовж восьми років не передавався до “законодательных сфер”⁹ через постійні перепони, це був новий крок на шляху до цивілізованої постановки архівної справи.

Невтішною була доля нового проекту 1892 року. Д. Я. Самоквасов щодо життєздатності пропозицій, висунутих ученими з’їздами, товариствами, комісіями, попечителями навчальних округів, зазначав: “проекты и ходатайства замирали в министерствах, не восходя на усмотрение законодательной власти”¹⁰. Найвідомішим серед планів архівної реформи у Росії став так званий “проект Самоквасова”, створений з урахуванням проектів 1873, 1892 рр. і детального вивчення західноєвропейського досвіду в цій сфері. Питання архівної реформи стало основним під час XI археологічного з’їзду (Київ, 1899). Спеціально обрана комісія на чолі з директором Археологічного інституту проф. М. М. Покровським після обговорення “свода оснований архивной реформы в России” визнала його таким, що відповідає потребам архівної справи того часу. Цей “свод” передбачав: а) концентрацію ділових паперів урядових установ до 1775 р. у центральних обласних державних архівах давніх актів; б) впровадження “магазинної системи” (аналогічної німецькій) архівів; в) створення центрального архівного управління, визначення кола його компетенції; г) перепрофілювання роботи вчених архівних комісій (існуючих і новостворюваних), зрушення в напрямі їх тіснішої співпраці з архівами; д) припинення знищення архівних матеріалів. За пропозицією В. С. Іконникова, з’їзд одностайно прийняв проект Д. Я. Самоквасова за основу. Допрацювати деталі доручалось установі, яка буде здійснювати архівну реформу. Схвалений представницькими вченими зібраннями проект базувався на ідеї централізації, концентрації архівних матеріалів, створенні системи архівної освіти. Схвалений з’їздом проект не зміг протистояти ідеї децентралізації (висунутій Санкт-Петербурзькою Академією наук, що опікувалася діяльністю архівних комісій – прихильників формально-логічного принципу організації архівних документів) і був визнаний Міністерством внутрішніх справ (1903) “бюрократичною централізацією”. Втім, він мав неабиякий вплив на подальший розвиток архівного будівництва як в Росії, так і в Україні. Модель архівної реформи в Росії співвідносилася з західними моделями (зокрема, Франції, Німеччини) й вимагала насамперед створення державної інституції для управління архівною справою, концентрації архівних матеріалів, заснування “архівної професури” при Московському та Київському університетах і вищих шкіл при обласних архівах. Ці завдання намагалися вирішувати українські архівісти, обтяжені подібними проблемами, особливо у часи воєнних лихоліть.

Впритул до ліквідації архівного “нестроения” на теренах України підійшов Бібліотечно-архівний відділ Міністерства народної освіти (далі – МНО) Центральної Ради на чолі з О. С. Грушевським. Його робота була орієнтована на проведення “широкой архивной реформы на Украине”¹¹. Два основні напрями архівної реформи в контексті “дальших перспек-

тив” загального культурного піднесення України визначив М. С. Грушевський: створення національного архіву та організація “спеціальних шкіл” для підготовки фахівців шляхом виокремлення їх з університетів¹². Проте Бібліотечно-архівний відділ не декларував свої наміри як суто реформаторські, хоч уже на початку діяльності до пріоритетних наукових і практичних проблем компетенції цієї інституції входили виявлення та інвентаризація архівних документів, встановлення державної власності на документи, здійснювалися спроби розбудови системи державних архівних установ, розроблення теоретичних засад архівознавства. До рішучих дій спонукало життя – у вирі революції гинули цінні історичні джерела. Відтак з метою концентрації й рятування архівних матеріалів планувалося створення Українського національного архіву та підтримка існуючих районних архівів (або заснування при необхідності нових, зокрема в м. Острозі); ставилися питання про наукове розроблення архівних документів, видання спеціального археографічного часопису, координацію наукових археографічних робіт, що проводилися архівними комісіями, створення зведеного реєстру архівних документів, зокрема зарубіжної україніки¹³. На першому етапі пріоритетним завданням визнавалися створення Національного архіву й розбудова мережі державних архівних установ задля зосередження в архівних установах національної документальної спадщини¹⁴. Нагального вирішення потребувало питання концентрації архівних документів. При цьому не ставилося завдання зібрати їх лише в столиці. Йшлося про створення культурних центрів (основними осередками яких мали стати архіви, музеї, бібліотеки) в регіонах. “Як Ви думаєте про з’єднання всіх архівних збірок Чернігівських в одному місці? Це було б корисно при поширенні праці над сими матеріялами, що треба конче зробити”, – консультувався з цього приводу О. С. Грушевський з В. Л. Модзалевським¹⁵. Питання про реконструкцію розпорошених архівних фондів (наприклад, Полтавського єпархіального архіву), зосередження їх в одному архівосховищі порушувалися на Полтавщині¹⁶. Обов’язковою умовою цивілізованої постановки архівної справи залишалося забезпечення архівних установ кваліфікованими фахівцями. При бібліографічній та археографічній комісіях, створюваних при відділі, мали, за задумом О. С. Грушевського, функціонувати гуртки для молоді. Така форма спеціальної архівної освіти, як архівні гуртки набула значного поширення в середині 1920-х років з ініціативи В. В. Дубровського, а згодом – за сприяння й під особистим контролем Д. І. Багалія. Водночас питання про заснування Національного (чи Українського Центрального) архіву обговорювалося в “широких колах громадянства, кому дорога українська наука та мистецтво”¹⁷. Газета “Боротьба” наприкінці березня 1918 р. пропонувала шлях створення такої державної архівної установи зусиллями громадськості: “Невже громадянству прийдеться самому взятись до праці і громадською копійкою зробити те, що Бібліотечно-Архівний відділ не зміг (чи не зумів) зробити державними засобами? Час не жде! Багато документів цього надзвичайно бурхливого моменту, який ми зараз переживаємо, пропаде для історії, бо нікому подбати про їх охорону”¹⁸. Та вже у квітні 1918 р. розпочала роботу “Комісія по виробленню проекта утворення Центрального архіву і порядку передачі в нього діл ка-

суємих і ліквідуємих губерніяльних і повітових інституцій Міністерства внутрішніх Справ” у складі О. І. Левицького (голова), Д. Д. Ганжулевича, П. А. Тесельського, О. І. Мердера, І. М. Каманіна, К. І. Гудзія¹⁹. Отже, закладались основи архівної реформи, розвинуті у діяльності Архівно-бібліотечного відділу вже під керівництвом В. Л. Модзалевського. З приходом до влади гетьмана П. П. Скоропадського повноваження Архівно-бібліотечного відділу стали реальнішими, а дії – більш цілеспрямованими. Головне завдання Архівно-бібліотечного відділу полягало в проведенні 1918 р. докорінної архівної реформи “загальнодержавного характеру” в Україні, що мала на меті “зберегти від дальшого псування і знищення ті скарби, які зараз розкидані по окремих архівах різних відомств і являються для них рідчю важною і непотрібною для біжучих справ”²⁰. При цьому доміантою діяльності керівника відділу було визнання архівів поза політикою і безмежна відданість архівній справі. Першим кроком до реалізації ідей архівної реформи було виокремлення із МНО, перевантаженого “важної и чрезвычайно сложной текущей работой по организации и направлению деятельности разнаго вида школ”²¹, спеціального державного органу управління питаннями культурного будівництва, в тому числі й архівного. Головне управління справами мистецтв та національної культури, головноуправляючим справами якого став П. Я. Дорошенко, за задумом його фундаторів, також мало бути “аполитичным, внепартийным и в своей деятельности проникнутым лишь национальной идеей”²². Важливим для втілення в життя проекту архівної реформи було й те, що на чолі бібліотечної секції залишився працювати О. С. Грушевський, який розробляв теоретичні засади реформи з урахуванням української специфіки.

Обґрунтовуючи важливість проведення реформи, В. Л. Модзалевський зазначав: “Архиви зараз розруйновані в часи війни і анархії. Розруйновані не тільки панські – в часи аграрних розрух, але й державні, дякуючи евакуаціям, революції і недбалому відношенню урядовців до них. Сі архіви треба зібрати, звести, утворити місця, де б вони могли переховуватися, органи, які б за ними гляділи”²³. Наріжним каменем реформи (реалістично розрахованої на тривалий час) була централізація архівної справи, впровадження державної власності на архівні документи “всіх відомств, які не потрібні для біжучого діловодства”, концентрація архівних матеріалів, створення Національного архіву Української Держави для зберігання документів загальнодержавного характеру і значення, центральної Археографічної комісії та спеціалізованого вищого навчального закладу при ньому. Національному архіву мали підпорядковуватися губернські архіви (де зберігалися б документи губернських інституцій) і наукові архівні комісії на місцях (з правами державних інституцій і обов’язками “догляду за існуючими архівами рїжних відомств”). Ішлося про опікування урядових інституцій питаннями архівного будівництва. “Уряд центральний Український і влада красава мають іти разом, утворюючи відповідні умови для розроблення історії. І цеглини в фундаменті будинків красвих архівів будуть разом з тим цеглинами величезного храма української історичної науки”, – наголошував О. С. Грушевський²⁴. Автори реформи передбачливо усвідомлювали: “треба зробити так, щоби разом поліпшити стан наших

архівів, не руйнуючи того, що вже існує”²⁵. Впродовж літа 1918 р. було розроблено принаймні два варіанти проекту архівної реформи, покладені в основу остаточного проекту. План організації архівної справи передбачав створення такої системи архівних установ: 1) Головне архівне управління при МНО з двома відділами: архівно-адміністративним (для завідування господарською частиною архівів, кадровою службою) і архівно-науковим (“для керування науковою частиною архівних інституцій”: наукового аналізу їхньої діяльності, складання перспективних програм розвитку, розроблення інструкцій з розбирання та систематизації архівних матеріалів); 2) Український Національний архів (при ньому – археологічний інститут з архівним, археологічним, етнографічним відділами і археографічна комісія); 3) крайові центральні архіви з трьома відділами: а) офіційних справ і документів; б) рукописних книг різного змісту; в) неофіційного листування приватних осіб (у Києві, Харкові, Одесі – “для правобережної, лівобережної та південної України”); 4) губернські “сконцентровані” архіви, де мала проводитися експертиза наукової цінності архівних документів, описування, виокремлення для утилізації, з науковими архівними комісіями при них; 5) повітові “збірні” архіви з науковими архівними комісіями. Останні призначалися для зберігання документів місцевих адміністративних і судових установ упродовж 25-ти років із наступним передаванням до губернських сконцентрованих архівів. Згідно з розробленим ГУМНК проектом організації Національного архіву, він засновувався у Києві “для переховування документів державного значіння й виключної наукової вартості” шляхом об’єднання фондів Київського центрального архіву (котрий мав стати одним із відділів Національного архіву), Архіву Харківського історико-філологічного товариства (справи Малоросійської колегії), архівів ліквідованих інституцій та комплектування документами центральних установ УНР. “Український Архів повинен бути тією інституцією, де будуть скупчені всі архівні матеріали, як давнього часу, так і нашого, які мають загально-державний характер і торкають діяльності головних державних інституцій”²⁶, – зазначалось у проекті. Основу фондів Національного архіву мали скласти документи “за минулі століття” вищих державних (адміністративних, судових) установ України, що з цією метою виділялися з фондів усіх архівів. Розмістити проектовані “національні” установи – архів і бібліотеку – планувалося в будівлі “строений исправительно-арестантских отделений (по Бибиковскому бульвару) с находящимися при них мастерскими и жилым флигелем и с ассигнованием на ремонт этих зданий и первоначальное обзаведение инвентарем и др. расходы по организации архива 2 500 000 руб.”²⁷, хоч були інші думки щодо розташування центральної архівної установи. На початкові витрати планувалося просити у Ради Народних Міністрів 300 000 крб. у розпорядження Міжвідомчої комісії, створюваної при ГУМНК для розгляду плану архівної реформи. Проте формування складу Міжвідомчої комісії значно затяглося, хоч Архівно-бібліотечний відділ прагнув приступити “до реформи архівної справи на Україні... як мога найскоріше”²⁸. Створення в червні 1918 р. Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії Наук (голова – В. І. Вернадський) актуалізувало проблему підпоряд-

кування Головного державного архіву. У зв'язку з цим було організовано "Комісію по розмежуванню справ між Міністерством Народної Освіти, Головним Управлінням Справ Мистецтв та Національної Культури і Академією Наук" у складі Д. І. Багалія, В. І. Вернадського, П. Я. Дорошенка, І. А. Красуського, М. М. Могилянського, В. Л. Модзалевського, А. Х. Середи та ін. На першому засіданні 27 липня 1918 р. комісія ухвалила залишити ГДА у "відомстві Головного Управління як автономну установу, додавши, що призначення Діректора Архіву затверджується по рекомендації Академії Наук, і тільки в разі незатвердження двох кандидатів – третій призначається Верховною Радою"²⁹. Автономію Національного архіву як державної установи було збережено. Найбільшою проблемою провідників архівної реформи залишався брак коштів і фахівців. Аналізуючи діяльність відділу в другому півріччі 1918 р., О. С. Грушевський з прикрістю згадував про "уважність до потреб історичної науки (на словах)" з боку міністерства, очолюваного М. П. Василенком³⁰. У процесі реалізації реформи співробітниками відділу допрацьовувався проект створення Волинської архівної комісії у м. Острозі, вироблявся проект "Положення об Архиве Юго-Западного Фронта"³¹. Авторитет м. Острога як колишнього "найвидатнішого центру українського культурного відродження" дав підстави розробникам проекту архівної реформи апробувати на ньому ідею створення центрів зберігання документів місцевого значення. Постраждали від "війни й анархії" архіви Волині вбачалися їм такими, що "мають далеко більшу цінність, ніж архіви других місць"³². Та складений законопроект про утворення Волинської архівної комісії залишився не втіленим. Хід реформи систематично висвітлювала періодика. Зокрема, журнал "Наше минуле", що видавався у Києві впродовж 1918–1919 рр. П. І. Зайцевим, В. Л. Модзалевським, Г. І. Нарбутом, В. В. Міяковським³³, зафіксував інформацію про підготовку реформи, спроби фундації Національного архіву співробітниками ГУМНК (1918, № 2 та 3), а також про зусилля у цій царині Архівного відділу ВУКОПМІСу (1919, № 1–2).

У вересні 1918 р. ГУМНК звернулося до Міністерства освіти і мистецтв Української Держави з проханням про підтримку плану реформи і призначення свого представника до Міжвідомчої комісії. До складу комісії увійшли Д. І. Багалій, В. С. Іконников, І. М. Каманін, А. Ю. Кримський, О. І. Левицький, В. З. Завитневич³⁴, В. Л. Модзалевський. Та часу для діяльності комісії залишалося обмаль: Архівно-бібліотечному відділу не вдалося остаточно завершити розроблення архівної реформи в Україні. Заслугою відділу (В. Л. Модзалевського, зокрема) було поглиблення роботи попередників з питань архівної реформи, що передбачала розв'язання проблем централізації, концентрації архівних матеріалів у пристосованих архівосховищах як у центрі, так і на місцях, державну власність на архівні документи, створення умов для професійної освіти тощо, її перші практичні кроки, підтримані гетьманом Скоропадським. Однак доля інституції, визначальними принципами діяльності якої були аполітичність, позапартійність, зосередженість на завданні збереження архівних скарбів, під час "бурного хаотического періода истории"³⁵ не могла не залежати від зміни влади. Хоч для проведення реформи умови спершу склалися сприят-

ливі – Архівно-бібліотечний відділ мав проекти попередників, консультації зі Спілкою російських архівних діячів через брата Вадима Львовича, члена Ради Спілки РАД – Б. Л. Модзалевського, через відрядження до Петрограду співробітника Архівно-бібліотечного відділу Ю. Г. Оксмана), наукові сили (В. Л. Модзалевський, О. С. Грушевський, В. В. Міяковський, Ю. О. Іванов-Меженко, Ю. Г. Оксман), підтримка керівництва (М. П. Василенка, П. Я. Дорошенка), вирішення політичної ситуації не на користь Гетьманату унеможливило її.

Проект архівної реформи з незначними змінами В. Л. Модзалевський представив у січні 1919 р. уже уряду Директорії УНР. Документ включав положення попередніх проектів: а) розроблення архівного законодавства; б) встановлення державної власності на архівні документи; в) створення Національного архіву; г) заснування місцевих архівів та архівних комісій, надання статусу державних установ комісіям у Чернігові, Полтаві, Катеринославі, Києві, Сімферополі. Новою була пропозиція “скласти комісію з архівознавців та представників всіх міністерств для докладного розроблення всіх питань, зв’язаних з архівною реформою на Україні”³⁶. Тим самим фактично ставилося питання про реанімацію Міжвідомчої комісії, яка не встигла за доби Гетьманату розгорнути свою діяльність. Ішлося також про інтенсивні заходи щодо забезпечення збереженості приватних архівних збірок, залишених у поміщицьких маєтках. Одночасно поданий на затвердження проект статуту Національного архіву репрезентував результат роботи в цьому напрямі державних органів управління архівною справою під керівництвом О. С. Грушевського і В. Л. Модзалевського. Документ регламентував роботу цієї центральної державної архівної установи, вказував на її підпорядкування ГУМНК Міністерства освіти й мистецтв УНР, встановлював посадові обов’язки директора, завідувачів відділів, інших службовців архіву, окреслював принципи використання архівної інформації, містив необхідні відомості про склад і зміст архівних фондів, штати архіву³⁷. При Національному архіві планувалося створити наукову бібліотеку й заснувати друковані органи. Постанови Ради Народних Міністрів УНР “Про асигнування 300 тис. карб. на видатки, зв’язані з організацією Українського Національного Архіву в м. Києві”, “Про передачу Київського Центрального Архіву давніх актових книг в відання Головного Управління Мистецтв та Національної Культури”, “Законопроект про заснування Українського Національного Архіву в м. Києві”, прийняті на початку лютого 1919 р., відкривали шлях до втілення основних положень реформи. Та реалізовані вони не були.

Вірний принципу аполітичності архівів, В. Л. Модзалевський продовжив свою працю щодо реформування архівної справи і в радянській установі, обійнявши посаду завідувача Архівної секції ВУКОПМІСу після переїзду уряду з Харкова до Києва наприкінці березня 1919 р. Новим визначальним її принципом стала організація єдиного архівного фонду, створюваного із переданих у розпорядження Архівної секції архівів відомств. Робота секції зосереджувалася на розробленні низки проектів законодавчих положень, необхідних для проведення архівної реформи: “Проекту положення про Всеукраїнський Головний Архів”, “Проекту штатів Всеу-

країнського Головного Архіву”, “Положення про заснування Губернських Архівів”, інструкцій про впорядкування й описування архівних документів, про використання архівної інформації. Багато в чому план цієї реформи співпадав із попередніми напрацюваннями О. С. Грушевського і В. Л. Модзалевського. Привертає увагу відсутність жодного натяку на зв'язок цього проекту архівної реформи з розробками урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Зрозуміло, радянські органи управління архівною справою мали керуватися в своїй діяльності “ленінським декретом” “Про реорганізацію і централізацію архівної справи”, що ліквідував принцип відомчого зберігання документів, узаконював централізацію архівної справи, встановлював поняття єдиного Державного архівного фонду. Відтак у новому проекті йшлося про організацію “єдиного архівного фонду”, створення підпорядкованого НКО УСРР Архівного управління – вищої державної інституції для керівництва архівною справою й губернських архівних управлінь на місцях, заснування центрального Всеукраїнського головного архіву. Додатково за російськими аналогами Архівне управління розробило проект закону про “єдиний архівний фонд”. При цьому зберігалася суттєва відмінність – відсутність у термінологічній ідіомі слова “державний”. На підставі аналізу проекту реформи можна припустити, що йшлося про сукупну документальну спадщину (її державну й недержавну частини). Прийнятий 3 квітня 1919 р. Декрет РНК УСРР “Про передачу історичних та мистецьких цінностей у відання Народного комісаріату освіти” встановлював загальнонародну державну власність на архівні документи і забороняв будь-яке їх нищення без дозволу НКО УСРР в особі Архівної секції ВУКОПМІСу. В доповідній записці щодо організації Всеукраїнського головного архіву наголошувалося, що реформа “начата в полном соответствии с теми планами и проектами, которые были разработаны в Петербурге в Комиссии под рук[оводством] т. Рязанова и ознакомление с которыми было достигнуто командировкой в Петербург в июне месяце сотрудника архивного Управления”³⁸. Як відомо, ця комісія схилилася до ідеї децентралізації архівної справи і збереження історично складених фондів. Її було покладено в основу одного з останніх варіантів проекту архівної реформи, який передбачав створення державних архівів “в крупнейших городах, имеющих значение центра республики или ее областей” – Харкові, Одесі, Києві. Однак творче опрацювання досвіду петербурзьких колег не потягло за собою кардинальних змін розробленої в загальних рисах моделі організації архівної справи в Україні. За прикладом росіян В. Л. Модзалевський пропонував створити Всеукраїнський архівний фонд і губернські архівні фонди. Водночас зберігалася задеклароване в попередніх проектах завдання, продиктоване “ходом історичних подій”: заснування Всеукраїнського головного архіву як основного архівосховища частини державного архівного фонду, яка має загальноукраїнський характер. Відповідно, на місцях – губернських архівів, у великих повітових містах – повітових загальних архівів. При цьому посади директора Всеукраїнського архівного фонду, начальника Головного архівного управління, завідувача Всеукраїнського головного архіву, голови головної Архівної ради мала обіймати одна особа – висококваліфікований фахівець, автор друкованих праць з

архівознавства. Вище керівництво архівною справою залишалося за НКО УСРР. Фонди Центрального Всеукраїнського головного архіву розподілялися по шести відділах: 1) архів державних установ (урядові архіви Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, Всеукраїнської ради робітничих та селянських документів, РНК УСРР та ін.); 2) архів Правобережжя (фонди Київського центрального архіву давніх актів); 3) архів Лівобережжя (фонди Генеральної військової канцелярії, Малоросійської колегії, Військового генерального суду та інших установ гетьманщини 1648–1782 рр.); 4) Київський обласний архів (фонди загального характеру Київського, Подільського, Волинського генерал-губернаторств); 5) церковний архів (архіви церковних установ, діяльність яких поширювалася на всю Україну чи значну її частину); 6) військовий архів (документи загальнодержавних і обласних військових установ). Окрім вказаних відділів, як структурний підрозділ архіву створювалася описова секція. У губернських і повітових загальних архівах так само передбачалося створення описової секції і шести відділів: відомства освіти та “ісповідань” (консистерські, церковні, монастирські фонди), давні акти місцевого значення; судового відомства; внутрішніх справ і самоуправління; фінансово-економічний і транспортний; повітовий; військово-морський.

Для забезпечення архівів фахівцями необхідної кваліфікації передбачалося створення Головного і обласних архівних інститутів з палеографічним відділом. Особи, які прослухали курс інституту, отримували б звання архіваріуса; з додатковим палеографічним відділом – архівіста; лише палеографічного відділу – копіювальника давніх актів. Ішлося й про екстернат: можливість отримання тих самих звань без навчання, шляхом складання іспитів. Створення архівних інститутів, курсів, як і влаштування виставок, читань, лекцій з метою популяризації, покладалося на інструкційні секції. До їхньої компетенції входило також розроблення правил, інструкцій, положень тощо.

Підготовлений у червні–липні 1919 р. законопроект про заснування Українського головного архіву уточнював його назву, склад фондів, передбачав територіальне розміщення у Києві, оскільки “тут знаходиться найбільша кількість архівів, порівнюючи з іншими містами України”³⁹. Завданнями архіву визначалися: а) упорядкування та забезпечення збереженості документів загальноукраїнського характеру й “виключної історичної або наукової вартості”; б) організація користування архівною інформацією; в) створення зведеного реєстру державної архівної спадщини⁴⁰. Основу документального комплексу архіву склали 9 фондів (адміністративних установ, судових установ, селянських установ, фінансово-економічний, просвітніх установ і закладів, релігійних установ військових, історико-революційний, земського та міського самоврядування). Планувалося також підпорядкування цій архівній установі Архіву давніх актів та Центрального військового архіву. З метою розвитку науково-дослідної діяльності архіву передбачалися його права на скликання “з’їздів з архівознавства”, створення спеціального фонду, видання друкованої продукції, замовлення закордонних видань без виплати мита⁴¹. Серед основних завдань у цьому контексті було створення “легко приступної кожному”

бібліотеки з архівознавства. Для вирішення організаційних, наукових, видавничих та інших питань роботи архіву засновувався дорадчий орган – Архівна рада в складі голови-директора Всеукраїнського архівного фонду, завідувачів секцій Всеукраїнського головного архіву і Головного архівного управління, директорів губернських архівних фондів, представників УАН, вищих навчальних закладів “по кафедрі історії”, українських науково-історичних товариств і культурно-просвітницьких організацій⁴². Питання про заснування головного архіву вирішувалося одночасно із питанням про реорганізацію ВУКОПМИСу в липні–серпні 1919 р. Підготовлений в ці місяці проект декрету РНК УСРР передбачав створення чітко структурованої системи архівних установ з ієрархічним підпорядкуванням і обґрунтовано визначеними функціями. Питання архівної справи залишалися в компетенції НКО УСРР. Функції державного органу управління архівною справою покладалися на Головне архівне управління, а “центрального архівосховища” – на Всеукраїнський головний архів з приєднанням до нього КЦАДА⁴³. На місцях декларувалося створення загальних губернських і повітових архівів.

Саме виокремлене з Архівного відділу ВУКОПМИСу Головне архівне управління при НКО УСРР (його “особлива частина”) здійснило останню спробу втілити проект архівної реформи В. Л. Модзалевського. “З утворенням Головарху, – наголошував О. Г. Мітюков, – склалися передумови для поліпшення загального стану архівної справи на Україні”⁴⁴. Заслугу цієї управлінської установи він справедливо вбачав у розбудові мережі архівних установ, усуненні децентралізації архівної справи, що полягала в певному дублюванні функцій Архівної секції ВУКОПМИСу, ОВАК, Істпарту, продовженні роботи зі створення державного архівного фонду. Постанова Малої Президії РНК УСРР від 31 жовтня 1922 р. “Про охорону архівів” покладала керівництво створюваним Єдиним державним архівним фондом на Головарх і його місцеві органи, вперше окреслювала в загальних рисах склад ЄДАФ. До нього передбачалося включити архівні документи всіх ліквідованих установ, завершені діловодством справи державних і громадських установ та організацій, документи державного походження, що опинились у приватних власників, а також зареєструвати приватні зібрання. Питання продажу, передавання, переміщення чи утилізації архівних матеріалів установи мали узгоджувати з Головархом, який з жовтня 1922 р. підпорядковувався Головпрофосвіті. “Кодекс законів про народну освіту УСРР”, прийнятий ВУЦВК 22 листопада 1922 р.⁴⁵, визначав обов’язки Головарху та його місцевих органів – губархів, відносив до Державного архівного фонду (без означення “єдиний”) документи, які перебувають у державних архівних установах і “не сконцентровані в них”. Прийнята 2 грудня 1922 р. постанова ВУЦВК “Про доповнення Карного Кодексу статтею 102 про відповідальність за порушення правил про охорону архівів” встановлювала кримінальну відповідальність за самочинне використання і нищення архівів, передбачала покарання за уникнення від обов’язкової реєстрації архівів установами, організаціями, приватними особами. Радянська архівна реформа початку 1920-х років, зв’язок якої з напрацюваннями попередників у вітчизняній історіографії заперечувався,

спиралася на проголошені “ленінським” декретом принципи централізації архівної справи, встановлення загальнонародної власності на архівні документи, створення єдиного Державного архівного фонду. Відмінності її основних положень із першими проектами архівної реформи полягала в чіткому формулюванні думки про організацію ДАФ, відсутності ідеї Національного архіву, археографічних та архівних комісій (хоч згодом практика довела важливість подібних інституцій). Значною прогалиною в концепції архівної реформи порівняно з попередніми проектами було те, що вона не передбачала заснування окремого спеціального навчального закладу для підготовки архівістів. Окрім того, підпорядкування Головарху НКО УСРР значно звужувало його компетенцію. За поданням Колегії Головарху на початку 1923 р. ВУЦВК затвердив “Положення про Центральне архівне управління УСРР”, згідно з яким для загального керівництва архівною справою і організації архівної частини поточного діловодства Головарх при НКО УСРР “організовувався” в Українське центральне архівне управління при ВУЦВК. До середини 1920-х років Укрцентрархів, продовжуючи створення державного архівного фонду і концентрацію архівних документів, остаточно завершив централізацію архівної справи та організацію мережі державних архівів. При цьому незмінними залишалися основні принципи організації архівної справи: обов’язкове передавання документів установами, організаціями, підприємствами на державне зберігання; надання права визначення наукової цінності документів державному органу управління архівною справою, без дозволу якого радянські установи, підприємства і організації не мали права знищувати документи; визнання необхідності експертизи цінності документів та ін.

* * *

Аналіз проектів архівної реформи 1917–1920 рр. свідчить, що до розроблення концепції архівної реформи в Україні, що стала основним теоретичним здобутком державних органів управління архівною справою, інтелектуальних зусиль доклали О. С. та М. С. Грушевські, І. М. Каманін, В. Л. Модзалевський. Найпослідовнішим прихильником ідеї цивілізованого поступу архівної справи в Україні залишався В. Л. Модзалевський. Він сприяв її втіленню на всіх керівних посадах, які обіймав у державних архівних установах. Головна ціль архівної реформи полягала в створенні оптимальної моделі організації архівної справи задля порятунку, забезпечення збереженості, залучення до наукового обігу національної архівної спадщини. Нагальну необхідність її впровадження диктував катастрофічний стан архівної справи і архівів в умовах Української революції.

Докорінна загальна реформа мала комплексний характер і передбачала “зберегти від дальшого псування і знищення архівні скарби” як окремих відомств, так і приватних власників. Завданнями реформи було проголошення державної власності на архівні документи, централізація архівної справи, концентрація архівних документів загальнодержавного значення у Національному архіві, створення чітко структурованої мережі архівних установ з ієрархічними зв’язками, наукове розроблення засад використання архівної інформації. Забезпеченню державних архівів кваліфікованими

фахівцями мала сприяти передбачена реформою організація системи підготовки кадрів шляхом створення центральних і регіональних архівних інститутів.

Для розроблення моделі архівної реформи в Україні детально вивчався досвід країн Західної Європи і Росії. Українські архівознавці спиралися на універсальні принципи: державна власність на документи, централізація архівної справи, організація архівної освіти. Водночас враховувалася специфіка функціонування архівів на теренах України. Західноєвропейська модель (зокрема, французька і німецька) архівної реформи через посередництво російської моделі значно вплинула на розроблення планів реорганізації архівної справи в Україні в 1917–1922 роках.

Теоретичні основи архівної реформи заклав Бібліотечно-архівний відділ департаменту мистецтв УЦР на чолі з О. С. Грушевським (перший варіант проекту). Архівно-бібліотечний відділ ГУМНК за доби Гетьманату і перших місяців влади Директорії УНР продовжив під керівництвом В. Л. Модзалевського роботу над другим варіантом проекту реформи. З переходом В. Л. Модзалевського до ВУКОПМІСу Архівна секція, маючи значний досвід підготовки проекту реформи, чіткі цілі та завдання й творчо використовуючи напрацювання російських архівістів, з урахуванням української специфіки розробила третій варіант проекту. Спільними рисами трьох проектів реформи була централізація архівної справи, створення державного органу управління архівною справою, заснування головного державного архівосховища (в 1-му і 2-му проектах – Національного архіву, в 3-му – Всеукраїнського головного архіву) і державних архівосховищ на місцях, підтримка і створення археографічних комісій в центрі й на місцях, організація підготовки кадрів. Другий проект декларував закріплення державної власності на архівні документи і створення навчального закладу для підготовки архівістів. Відмінною рисою третього проекту була ідея єдиного державного архівного фонду (із секційним поділом) і заснування навчальних закладів для підготовки архівістів у столиці та університетських містах. Усі варіанти проектів архівної реформи, попри незначні відмінності, були орієнтовні на цивілізоване впорядкування державою архівної справи, її централізацію, забезпечення збереженості національної архівної спадщини та наукове використання архівної інформації в інтересах народу.

Основні положення не втілених у життя проектів реформи, всупереч негативній оцінці їхнього значення на початку 1930-х років, в силу своєї універсальності мали вплив на подальший розвиток архівної справи в Україні. Було створено центральний і місцеві органи управління архівною справою, засновано в Києві Всеукраїнський головний архів (на його базі в 1922 р. утворено Центральний історичний архів), підпорядковано Укрцентрархіву Київський центральний архів давніх актів. Робилися спроби організації систематичної архівної освіти. Проблеми та шляхи реформи архівної справи в Україні і донині не втрачають своєї актуальності.

¹ *Автократов В. Н.* Из истории централизации архивного дела в России (1917–1918 гг. // Отечественные архивы. – 1993. – № 3. – С. 10.

- ² Там само. – С. 186.
- ³ Там само. – С. 200.
- ⁴ *Самоковасов Д. Я.* Архивное дело в России. – М., Тов. типогр. А. И. Мамонова, 1902. – С. 4.
- ⁵ *Макаров А. Н.* Проект архивной реформы барона Г. А. Розенкампа (1820 г.) // Исторический архив. – 1919. – Кн. 1. – С. 103.
- ⁶ Там само. – С. 139.
- ⁷ Там само. – С. 140.
- ⁸ *Хорходина Т.* История отечества и архивы (1917–1980-е гг.); – М.: Росийск. гос. гуманит. ун-т, 1994. – С. 7.
- ⁹ *Самоковасов Д. Я.* Архивное дело в России. – Кн. 1. Современное архивное нестроение. – М., 1902. – С. 98.
- ¹⁰ Там само. – С. 102.
- ¹¹ ІР НБУВ, ф. ХХІХ, спр. 1923, арк. 1.
- ¹² *Грушевський М. С.* На порозі нової України // Великий українець; Мат. з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992. – С. 163.
- ¹³ ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 227, арк. 7.
- ¹⁴ План діяльності Архівно-бібліотечного відділу Секретарства освіти, складений О. С. Грушевським // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 39.
- ¹⁵ Лист О. Грушевського до В. Модзалевського з подякою за відомості про стан архівної справи на Чернігівщині // Пам'ятки. – К., 1998. – № 1. – С. 43.
- ¹⁶ Лист Відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва Секретарства справ освітніх до місцевих пам'яткоохоронних установ Полтавщини про долю Полтавського єпархіального архіву // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 43.
- ¹⁷ Стаття Ю. Гордіїва про повернення з Росії в Україну національних пам'яток минувшини та заснування в Києві Центрального архіву й бібліотеки для їх зберігання // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 47.
- ¹⁸ Там само. – С. 47.
- ¹⁹ ЦДАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 1052, арк. 40–41.
- ²⁰ ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 4, спр. 2, арк. 4–4 зв.
- ²¹ Там само, ф. 2457, оп. 1, спр. 1, арк. 2.
- ²² Там само, арк. 2 зв.
- ²³ ІР НБУВ, ф. 12, спр. 674, арк. 1.
- ²⁴ Грушевський О. Наші наукові потреби // Відродження. – 1918. – 22 трав.
- ²⁵ ЦДАВО України, ф. 3847, оп. 1, спр. 74, арк. 4.
- ²⁶ ЦДАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 1056, арк. 82.
- ²⁷ ЦДАВО України, ф. 2457, оп. 1, спр. 1, арк. 4.
- ²⁸ ЦДАВО України, ф. 3847, оп. 1, спр. 74, арк. 4.
- ²⁹ ЦДАВО України, ф. 2457, оп. 1, спр. 3, арк. 1–1 зв.
- ³⁰ *Грушевський О.* Сучасне українське архівознавство // Україна. – 1918. – Кн. I. – С. 82.
- ³¹ ЦДАВО України, ф. 2457, оп. 1, спр. 1, арк. 57.
- ³² Законопроект ГУМНК Української Держави про створення Волинської архівної комісії у м. Острозі // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 71–72.
- ³³ *Ковальчук Г. І.* Питання архівної справи на сторінках журналу “Наше минуле” // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.); Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 3946.
- ³⁴ В. З. Завитневича – представника Міністерства ісповідань – було призначено 8 жовтня, О. І. Левицького – представника Міністерства освіти і мистецтв – лише 30 жовтня 1918 р.

³⁵ Лист Модзалевського... – С. 140.

³⁶ *Матяш І. Б.* Основні проблеми архівного будівництва доби визвольних змагань // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.); Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 21.

³⁷ Статут Українського національного архіву // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 67–70.

³⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 6832, арк. 2.

³⁹ Законопроект і пояснювальна записка Архівного управління про заснування Українського головного архіву в Києві // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 102.

⁴⁰ Проект статуту Українського головного архіву, розроблений архівним управлінням // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 103.

⁴¹ Там само. – С. 104.

⁴² Проекти законодавчих актів Раднаркому УСРР з організації архівної справи в Україні // Пам'ятки. – К., 1998. – Т. 1. – С. 118.

⁴³ Там само. – С. 115–116.

⁴⁴ *Мітюков О. Г.* Радянське архівне будівництво на Україні (1917–1973). – К.: Наук. думка, 1975. – С. 40.

⁴⁵ Зб. законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України. – 1922. – № 49. – Ст. 729 (пп. 37, 38, 58, 633–637).

Matiash I.

Archival Reform Projects:

Main Provisions and Attempts of Implementation

The article analyses the archival reform projects developed in Russia and Ukraine. It contains a review of major principles of the archival affairs reform defined by D. Samokvasov, H. Rozenkampf, M. Kalachov, O. Hrushevskiyi, V. Modzalevskiyi. The archival reform projects have proved to be the main theoretical outcomes of the first archival authorities in Ukraine.